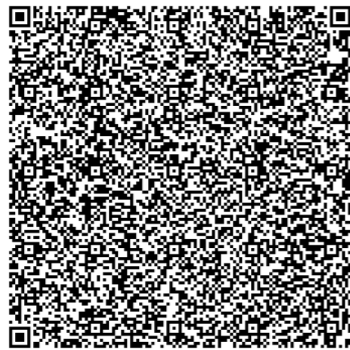

Az a tanulmánykötet, melyet a kezében tart az Olvasó, azokból a kutatási eredményekből mutat be ízelítőt, melyekkel a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársai jelenleg foglalkoznak. A kötetben helyet kaptak velünk szorosán együttműködő kollégák írásai is, akik egykori vendégkutatóként vagy a főiskola, a Filológiai Tanszék oktató-kutatójaként Kárpátalján végeztek/végeznek nyelvészeti vonatkozású kutatásokat.

Jelen kötet a 2015-ben indult sorozat, a *Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból* III. kötete.

A gyűjteményben szereplő tanulmányok gerincét a többnyelvűség, a regionalitás és a nyelvoktatás egymásra épülő egysége alkotja: a kutatások a nyelvhasználat, az identitás, az oktatás, a nyelvoktatás, a nyelvi jogok, a kárpátaljai etnikai és nyelvi sokszínűség történeti és jelenlegi kérdéseit boncolgatják.

ISBN 978-617-7404-27-8

9 786177 404278

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

SZERKESZTETTE:
MÁRKU ANITA ÉS TÓTH ENIKŐ

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

UNGVÁR, 2017

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból III.

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІСТИТУТ ІМ. Ф. РАКОЦІ ІІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІМ. АНТОНІЯ ГОДИНКИ

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
HODINKA ANTAL NYELVÉSZETI KUTATÓKÖZPONT

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból III.

Szerkesztette:

Márku Anita és Tóth Enikő

„RIK-U”
Ungvár, 2017

БК 81.1
УДК 81'27

Az a tanulmánykötet, melyet a kezében tart az Olvasó, azokból a kutatási eredményekből mutat be ízelítőt, melyekkel a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársai jelenleg foglalkoznak. A kötetben helyet kaptak velünk szorosán együttműködő kollégák írásai is, akik egykori vendégkutatóként vagy a főiskola, a Filológiai Tanszék oktató-kutatójaként Kárpátalján végeztek/végeznek nyelvészeti vonatkozású kutatásokat. Jelen kötet a 2015-ben indult sorozat, a Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III. kötete. A gyűjteményben szereplő tanulmányok gerincét a többnyelvűség, a regionalitás és a nyelvoktatás egymásra épülő egysége, *egyensúly*a alkotja: a kutatások a nyelvhasználat, az identitás, az oktatás, a nyelvoktatás, a nyelvi jogok, a kárpátaljai etnikai és nyelvi sokszínűség történeti és jelenlegi kérdéseit boncolgatják.

A kötet megjelenését támogatta:

Borítóterv: Márku Anita

A borítón ifj. Hidi Endre *Egyensúly* c. land art alkotása látható

Lektorálta:

Dr. habil. Bartha Csilla,

MTA Nyelvtudományi Intézet, Többnyelvűségi Kutatóközpont

Dr. Beregszászi Anikó,

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Dr. Hámori Ágnes,

MTA Nyelvtudományi Intézet, Többnyelvűségi Kutatóközpont

ISBN 978-617-7404-27-8

© A szerzők, 2017
© A szerkesztő, 2017

Tartalom

Előszó	7
--------------	---

I. Többynnyelvűség

Csernicskó István: <i>Nyelv, gazdaság, társadalom. Globális nyelvek Kárpátalja magyarok lakta végeinek nyelvi tájképében</i>	13
--	----

Tóth Enikő: <i>A 2012-es nyelvtörvény adta jogok és lehetőségek gyakorlati megvalósulása Kárpátalja Beregszászi járásának önkormányzati hivatalaiban</i>	45
--	----

Karmacsi Zoltán: <i>A nyelvi tájkép változásának egy aspektusa</i>	54
--	----

Szakál Imre: <i>„... rendeletek szóról-szóra lefordítassanak...” Hivatali nyelvhasználat Beregszászban 1919–1920-ban</i>	61
--	----

Lechner Ilona: <i>A relevanciaelmélet érvényesülése fordítás során európai uniós szövegeket vizsgálva</i>	73
---	----

Товт Михайло – Черничко Степан: <i>Нові засади мовного регулювання в Україні у дзеркалі конституційно-правового аналізу національного законодавства та міжнародних зобов'язань України</i>	84
--	----

Пилипенко Гліб: <i>Українська мова закарпатських угорців</i>	100
--	-----

Черничко Степан: <i>Русинська – мова або діалект? Освітлення проблеми на основі понять соціолінгвістики</i>	108
---	-----

II. Regionalitás

Hires-László Kornélia: <i>Etnikai kategóriák a beregszásziak mindennapi diskurzusaiban</i>	121
--	-----

Márku Anita: <i>A kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználat: identitás és digitális identitás</i>	137
--	-----

Lengyel Zsolt: <i>Lexikai szomszédossági viszonyok kárpátaljai és magyarországi 10–14 évesek körében</i>	153
--	-----

Bárány Erzsébet: <i>Nyelvi interferencia a kárpátaljai ukrán irodalmi művekben</i>	172
--	-----

Gazdag Vilmos: <i>Nyelvi interferencia a kárpátaljai magyar irodalmi művekben</i>	178
---	-----

III. Nyelvoktatás

Husztai Ilona: <i>A tanárok nyelvtudásszintjének szerepe az angoloktatásban a kárpátaljai magyar iskolákban</i>	189
---	-----

Máté Réka: <i>Tizenegyedik osztályos tanulók idegennyelv-tudásának vizsgálata (kárpátaljai magyar tannyelvű középiskolák példája alapján)</i>	203
Dudics Lakatos Katalin: <i>Az iskolatípus és a nyelvjárási attitűd</i>	213
Черничко Степан: <i>Дискриминация учащихся школ Украины с венгерским языком обучения</i>	223
A kötet szerzői	234

Cserniczkó István

Nyelv, gazdaság, társadalom

Globális nyelvek Kárpátalja magyarok lakta részeinek nyelvi tájképében

A tanulmány nyelv és gazdaság összefüggési rendszerében vizsgálja Kárpátalja jellemzően magyarok lakta részeinek nyelvi tájképét. Azt mutatjuk be, hogyan jelenik meg ezen a területen két, jelentős gazdasági presztízzsel rendelkező világnyelv: az angol és az orosz.

Kulcsszavak: Kárpátalja, nyelvi tájkép, gazdaság, angol nyelv, orosz nyelv

The study examines the linguistic landscape of the territories of Transcarpathia which are mostly inhabited by Hungarians in the context of language and economy. It will be presented how two major, economically prestigious world languages, English and Russian are displayed.

Keywords: Transcarpathia, linguistic landscape, economy, English language, Russian language

1. Bevezetés

A magyar nyelvészetben is egyre divatosabb kutatási témává váló nyelvi tájkép kapcsán gyakran kiemelik, hogy a nyelvi tájkép – vagyis az, hogy egy vizsgálati egységként meghatározott területen milyen nyelvek jelennek meg vagy épp nem jelennek meg a nyilvános térben (Backhaus 2006, Laihonon 2012, Shohamy és Waksman 2009, Shohamy 2015: 154) – a nyelvpolitika egyik megjelenési formája (Dal Negro 2009: 206, Shohamy 2006: 112, 2015: 168, Spolsky 2004: 5), amely szoros összefüggésben van a nyelvi ideológiákkal (Bartha–Laihonon–Szabó 2015: 216, Blommaert 2006: 244, Kroskirty 2000, Shohamy 2006). Shohamy (2015: 157) azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy korántsem kizárólag az államok folytatnak nyelvpolitikát, és – Spolsky (2009)-re utalva – figyelmeztet, hogy a nyelvpolitika mint eszköz iskoláknak, városi intézményeknek, közösségeknek, kórházaknak, katonai egységeknek, tömegkommunikációs eszközöknek, kisebb-nagyobb csoportoknak és akár a családoknak is a rendelkezésére állhat. Azt is számos kutatás tapasztalataiból tudjuk, hogy a nyelvi tájkép alakításában – a nyelvpolitikában klasszikusan aktív államok és vállalatok, intézmények mellett – több más szereplő is részt vesz (lásd pl. Gorter et al. eds. 2012, kárpátaljai vonatkozásban pl. Cserniczkó 2015b, 2016a, 2016b). Nem véletlen, hogy a nyelvi tájképben rögzített jeleket felülről szervezett (*top-down*), illetve alulról jövő kezdeményezésre létrejött (*bottom-up*) jelekre osztják (Ben-Rafael et al. 2006). Az alábbiakban azt érzékeltetjük röviden, hogyan alakítják az abszolút magyar többségű kárpátaljai települések nyelvi tájképét a gazdasági érdekek és viszonyok.

Egy korábbi tanulmányunkban bemutattuk, hogy Kárpátalján megfigyelhető a helyi, regionális szláv dialektusok gazdaságilag konvertálható erőforrásként való használata (Cserniczkó 2014a). Ez az alulról jövő, helyi kezdeményezés jól illeszkedik a regionális dialektusokat és a perifériális kisebbségi nyelveket a nyilvános térben láthatóvá tévő, gazdaságilag hasznosítható értéként megjelenítő nemzetközi trendekhez (Leeman–Modan 2009, Reershemius 2011, Blackwood–Tufi 2012, Marten et al. 2012a, 2012b, Vigers 2013, Pavlenko 2017), és jól leírható a szociolingvisztikában „a nyelv áruvá válása” elméletének nevezett teóriával (angolul: sociolinguistic theory of ‘commodification of language’, lásd pl. Heller 2010, Pavlenko 2017).

A Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatási programjában másfél évtizede szerepel az ukrainai, kárpátaljai nyelvpolitikai történések folyamatos nyomon követése. A régió nyelvi tájképének dokumentálása, kutatása, elemzése ebből a nyelvpolitikai programból nőtt ki. A kutatóközpont archívumában összegyűlt fotóanyag lehetőséget teremt arra, hogy a ma Kárpátaljának nevezett vidék nyelvi tájképét számos szempontból elemezzük. Az alábbiakban nyelv és gazdaság összefüggési rendszerében tárgyaljuk Kárpátalja jellemzően magyarok lakta részeinek nyelvi tájképét. Azt mutatjuk be, hogyan jelenik meg ezen a területen két, jelentős gazdasági presztízzsel rendelkező világnyelv: az angol és az orosz.

2. Az adatok

Kárpátalja magyar közössége az 1980-as évek vége óta törekszik arra, hogy a magyar nyelv egyre több funkcióban legyen használatos a vidéken. A régió magyarok lakta sávjában ma már teljesen természetes, hogy a magyar – természetesen más nyelvek mellett – hangsúlyosan jelen van a nyelvi tájképben (Beregszászi 2005, Cserniczkó 2014b, Hires-László 2015, Karmacsi 2014a, 2014b, Tóth 2014a, 2014b). Az utóbbi egy-két évben azonban ismét egyre több nem magyar nyelvű felirat, kiírás jelent meg a kárpátaljai magyar nyelvterület szimbolikus terében. Ezt, illetve ennek hátterét mutatjuk be röviden.

Thurlow és Jaworski (2010: 130) megállapítják, hogy „a turizmus de facto a szemiotikai ipar kvintesszenciája – az ádáz kulturális és szimbolikus termelés helyszíne”. A nyelvi ideológiáknak és a nyelvi tájképnek a gazdaság, illetve a turisztika szempontjából történő elemzése fényt deríthet arra, hogy miért jelennek meg egyes nyelvek a nyilvános térben és hogyan válnak áruvá (lásd Bányai 2014, Heller–Pujolar–Duchêne 2014, Heltai 2014, Karmacsi 2017), és másokat miért távolítanak el a nyelvi tájképből (lásd Pavlenko 2008).

Nyelv, politika és gazdaság kontextusában értelmezhető az a jelenség is, amely a magyar többségű vidéken zajlik Kárpátalján.

2.1. Az angol nyelv megjelenése Kárpátalja magyarok lakta területein

Az angol nyelv terjedésére a posztszovjet térség államaiban (s ezen belül Ukrajnában) több kutató felhívta a figyelmet (Bilaniuk 2005, Hornberger 2003, House 2003). Mások (például Bever 2010, Bilaniuk–Melnyk 2008, Oliynyk 2013, Pavlenko 2009, L’nyavskiy-Ekelund 2016) arra is rámutattak, hogy az angol nyelv Ukrajna nyelvi tájképében is egyre markánsabban jelen van.

House (2003: 561) bemutatja, hogy a második világháború után új utakon elinduló Németországban az angol a demokratikus állam szimbólumává vált, és segítette az embereknek elfeledni a múltat. A szerző szerint a Szovjetunió széthullása után Kelet-Európa posztszovjet államaiban az angol hasonló funkciókat tölt be, és egyben segédeszköz az orosz mint korábbi *lingua franca* kiszorítása során (House 2003: 561). Pavlenko (2009: 258) összeveti az angol terjedését a kelet-európai országokban és a szovjet utódállamokban, és arra a következtetésre jut, hogy a hasonlóságok mellett különbségek is vannak e folyamatban. A terjedőben lévő angol mindenütt magas presztízsű, az innováció, a globalizáció és a nyugati értékek nyelveként jelenik meg. Az egykori Szovjetunió államaiban azonban az angol mindezek mellett a szovjet totalitárius rezsimmel asszociálódó orosz nyelv kiszorításával is együtt jár. Miközben a volt keleti blokkban az angol a helyi nyelvek mellé lépett be a nyelvek piacára, a volt szovjet birodalomból kiszakadt országokban a globális világnyelv verseng az oroszsal (Pavlenko 2009: 258). Egy másik tanulmányában bemutatja, hogy Kijev-

ben a hatóságok a nyelvi tájkép ukránosítására törekuszenek, amibe az orosz–ukrán kétnyelvűség helyére lépő ukrán–angol kétnyelvűség is belefér (Pavlenko 2012: 53). Hornberger (2003: 2) úgy látja, hogy az 1991-ben függetlenné vált és a helyét, identitását kereső Ukrajnában a helyi, a nemzeti és a globális diskurzusok átfedik egymást, rivalizálnak egymással, és ez a versengés érzékelhető a nyelvi tájképben is. Mindez úgy jelenik meg a felszínen (azaz a nyilvános térben), mint az ukrán, az orosz és az angol nyelv közötti vetélkedés, ami egyben a cirill és a latin betűs feliratok szintjén is folyik (Hornberger 2003: 2). Kelet-ukrajnai városok nyelvi tájképének elemzése alapján Bever (2010: 211–215) úgy véli, hogy az elsősorban orosz nyelvű régió nyelvi tájképében egyre gyakrabban megjelenő angol nyelv (és vele a latin betűs írás) egyfajta kompromisszum az ukránosítani szándékozó központi hatalom és az orosz nyelv dominanciáját fenntartani szándékozó helyi lakosság egymással szemben álló nyelvi ideológiái között. Az angol terjedését Ukrajnában egyrészt a globalizáció hatásával, másrészt pedig a nemzetközi piac ukrajnai terjeszkedésével, a multik és világmárkák megjelenésével magyarázza (Bever 2010: 213–214). Egy négy ukrajnai nagyváros (Kijev, Dnyipro[petrovszk]¹, Lviv és Odessza) nyelvi tájképét elemző munkájában L’nyavskiy-Ekelund (2016: 93) arra a következtetésre jut, hogy az angol arrafelé „a hatalom, a presztízs, a globalizáció és a nyugati világhoz tartozás nyelve”, majd leszögezi, hogy „a kapitalizmus Ukrajnában már nem csak oroszul beszél, mint korábban”, hanem sokkal inkább angolul (L’nyavskiy-Ekelund 2016: 96).

A kisebbségi nyelvek fenntartásában a nyelvet használó közösség gazdasági életképessége meghatározó (Da Silva–Heller 2009). Kárpátalja iparilag fejletlen vidék, a jellemzően hegyvidéki környezet miatt kevés a művelhető földterület is. Ebből adódóan a munkahely is kevés. Egyre többen látnak azonban kitörési pontot a turizmusban (Berghauer 2012, Rada 2015). A turistákat alapvetően két irányból várja Kárpátalja: Ukrajna belső területeiről és a szomszédos országokból. Ukrajnából télen a Kárpátok sípályái, nyáron a hegyek természeti szépségei, illetve a termálfürdők vonzzák az utazókat. Magyarországról elsősorban a régió magyar vonatkozású történelmi emlékhelyei, a nemzeti örökség turizmus (Feischmidt 2008: 122) miatt utaznak ide sokan. Miután 2014 márciusában Ukrajna gyakorlatilag elvesztette legkedveltebb nyári üdülőhelyét, az Oroszország által anektált Krím-félszigetet, Kárpátalja turisztikai vonzereje tovább növekszik; elsősorban a belföldi turistaforgalom növekedett meg (Cserniczkó 2014a, Cserniczkó–Laihonen 2016).

A turistákat a természeti és kulturális látnivalók mellett egyre jobban szervezett programokkal várják a régióban. Ukrán, orosz és magyar nyelven működő turisztikai információs hálózatot építettek ki a kárpátaljai városokban. 2014-től minden évben kétnyelvű (ukrán–magyar) fesztiválprogramot adnak ki. A hó hiánya miatt turisztikai holtszezonnak számító februárban az éttermek kínálatával, a kárpátaljai konyha kedvezményes árú kóstolásával csábítják a turistákat Kárpátaljára (Cserniczkó 2014a).

A 2012-es ukrán–lengyel közös rendezésű labdarúgó Európa-bajnokságtól is azt várták, hogy fellendíti a turizmust. A nemzetközi sportesemény előtt számos angol nyelvű vagy angol nyelvű szöveget is tartalmazó felirat, információs tábla, szóróanyag jelent meg az egész Ukrajna területén, így Kárpátalján is. Az 1. fotón egy ilyen angol, német és magyar nyelven készített turisztikai reklámanyag látható.

¹ Dnyipro[petrovszk] (ukránul: Дніпропетровськ) városát az ukrajnai ún. dekomunizációs törvény alapján 2016. február 4-én Dnyipro (ukránul: Дніпро) névre nevezte át az ukrán parlament (Fedinec–Cserniczkó 2016: 89–90).

1. fotó. Angol, német és magyar nyelven összeállított, Kárpátalját népszerűsítő turisztikai reklámnya

2. fotó. Ukrán, magyar és angol nyelvű szöveg egy beregszászi reklámtáblán

Az angol kiírások terjedése a régióban és a városban egyértelműen a globalizáció egyik jele: egyre több nemzetközi cég, márka, brend jelenik meg a régióban. Blommaert (2010: 24) ezt a fajta nemzetköziséget a „*McDonaldization*” (McDonaldizáció) terminussal nevezi meg, s ez annak ellenére is jellemző Kárpátalján, hogy 2016-ban a régióban egyetlen McDonald’s sem működött. Az angol viszont a globális üzlet és kereskedelem, valamint a nemzetközi populáris kultúra révén egyre gyakrabban jelenik meg a kárpátaljai nyelvi tájékban (Cserniczkó–Laihonen 2016: 21–22).

A nemzetközi eseményekre, turisztikai és gasztronómiai fesztiválokra érkezők jelentős része nem beszél magyarul, így természetes, hogy az ő figyelmüket a magyar mellett más nyelven is fel szeretnék kelteni. A Beregszászban szervezett európai kultúra napja rendezvényeinek potenciális vendégeit például a régióban szokásos ukrán és magyar nyelvű szöveg mellett angolul is köszöntötték (2. fotó).

Kárpátalját Ukrajnán belül – többek között azért, mert az Európai Unió négy tagállamával, Lengyelországgal, Szlovákiával és Magyarországgal határos – az ország nyugati kapujaként is emlegetik. A kárpátaljai Beregszász – amelytől nyolc kilométernyire található az Asztély–Beregsurány ukrán–magyar nemzetközi határátkelő – európaiságát, nyitottságát szimbolizálja a 3. és 4. fotó is. A 3. fénykép a kisváros főterén készült. A városka központi terét az egykori zsinagóga, ma a járási kultúrház épülete zárja le. Ennek a homlokzatán látható balra a kék–sárga ukrán, jobbra a piros–fehér–zöld magyar lobogó, középen pedig az Európai Unió zászlaja, melyen felül a város címere is megjelenik. Az EU lobogója itt egy olyan ország kisvárosának főterén jelenik meg, amely nem tagja az Uniónak.

3. fotó. Az EU jelképe Beregszász központi terén

A nyitott és befogadó város jelenik meg azon a tiltó táblán is, amelyet szintén Beregszász központjában, a főtér másik végén láthatnak az arra járók. A 4. fotón látható tábla megtiltja a 8 tonnánál nehezebb gépjárműveknek, hogy ráhajtsanak a várost átszelő Vérke-csatorna fölött húzódó, 1853-ban épült, a teherforgalom miatt balesetveszélyessé vált kőhídra. A magassági jel fölött látható tábla nyolc nyelven (ukrán, magyar, belarusz, román, orosz, angol, német és lengyel) tudatja, hogy a hidat lezárták a teherforgalom elől.

4. fotó. Beregszászban kihelyezett tiltó tábla, rajta 8 nyelvű felirat

A nyugati világ és kapitalizmus elől évtizedeken át elzárt egykori szovjet régióban a magas presztízsű globális *lingua franca* hirtelen megjelenése nem járt együtt a magas szintű angol nyelvtudás széles körűvé válásával. Pavlenko (2009: 258) beszámol arról, hogy a poszt-szovjet államok nyelvi tájképében gyakran az angol nem sztenderd, „helyi” változata jelenik meg. Blommaert (2010: 103) a globalizáció révén terjedő, hiányos nyelvtudásból fakadó angol jellegzetességeit a „*truncated repertoire*” (csonka repertoár) terminussal jelöli. A sztenderd angolhoz mérve hibás graffitit mutat be például a kárpátaljai Mezőkaszonból Cserniczkó és Laihonen (2016: 21). Az 5. fotón látható felirat is csak ebben a kontextusban értelmezhető. A Beregszász központjában lévő kétnyelvű útjelző tábla cirill betűs ukrán és latin betűs (talán) angol nyelvű feliratokat tartalmaz. A helyi, cirill betűt olvasni tudó és az ukrainai kulturális viszonyokat ismerő utazó azt olvashatja le a tábláról, hogy a „Luzhanka” határátkelő egyenesen 7 km-re, a „Vilok” és a „Dyakovo” határátkelő pedig balra 23, illetve 43 km-re található. Az ukrainai valóságot nem ismerő gépjárművezető azonban jó eséllyel nem tudja, hogy az idézőjelek között megjelenő szavak itt nem (csak) településnevet jelölnek, hanem a nemzetközi határátkelő nevéként jelennek meg a táblán. Mint ahogyan azt sem sokan tudják, hogy a „Luzhanka”, „Vilok” és „Dyakovo” előtt egyaránt látható KPP az ukrán *Контрольно-пропускний пункт* (ellenőrző pont) rövidítése, ami a közlekedési útmutató táblán a vám- és útlevél-ellenőrzési helyet is jelentő nemzetközi határátkelőt jelöli.

Hiába van tehát a cirill betűs ukrán alatt latin betűs angol nyelvű felirat is, a keleti szláv nyelvekben és kultúrában idegenül mozgó utazó könnyen eltévedhet: a latin betűs *KPP* rövidítés értelmezhetetlen számukra.

5. fotó. Nehezen értelmezhető latin betűs felirat egy nemzetközi útjelző táblán Beregszász központjában

A 6., 7. és 8. fotó Beregszász külvárosának egyik legismertebb, étteremként, szórakozóhelyként és szállodaként működő komplexumához kapcsolódik. A 6. és 7. fotón látható felirat a bulizni vágyókat, a 8. pedig a testmozgást kedvelőket szólítja meg elsősorban. Figyelemre méltó, hogy a szórakozást kínáló feliratok kizárólag angol nyelven jelennek meg, a kerékpárkölcsonzót hirdető kiírás viszont három nyelvű: ukrán, angol és magyar.

6. fotó. Egy beregszászi szórakozóhely angol nyelvű reklámja

7. fotó. Karácsonyi bulit hirdető angol nyelvű plakát Beregszászban

8. fotó. Három nyelvű reklámtábla Beregszászban

Az angol nyelv a reklámfeliratokban nemcsak a fenti táblán jelenik meg. A 9a. és 9b. fotón például látható, hogy egy beregszászi vállalkozó ukrán, angol és magyar nyelven is hirdeti kiadó ingatlanjait.

9a. fotó. Három nyelvű hirdetés Beregszászban: az ukrán és az angol nyelvű tábla

9b. fotó. Három nyelvű hirdetés Beregszászban: az angol és a magyar nyelvű felirat

Az abszolút világnyelv, az angol kárpátaljai presztízsét jelzi, hogy akár egy szemetes-
kukán is megjelenhet, ahol – az ukrán nyelvű szöveg alatt – a dohányzásra kijelölt helyet
hirdeti (10. fotó). Az angol itt nyilvánvalóan nem információs funkcióban van jelen. Sokkal
inkább arra utal, hogy Kárpátalján, azaz Ukrajna nyugati végein a nyugati szokásokhoz illik
igazodni, és a dohányzás csak a kijelölt helyen engedélyezett. Az angol itt a nyugati érték-
rend szimbólumaként értelmezhető.

10. fotó. Ukrán és angol nyelvű felirat egy kukán Beregszászban: dohányzásra kijelölt hely

A szolgáltatásukat külföldiek és turisták számára is kínáló beregszászi pénzváltók
homlokzatán is látható az angol nyelv, az ukrán és a magyar mellett (11. és 12. fotó). Bever
(2010: 53) szerint a kelet-ukrajnai városok bankjainak, pénzügyi szolgáltatást nyújtó intéz-
ményeinek feliratain az angol nyelv megjelenése az angol nyelvű nemzetközi pénzpiac gaz-
dasági presztízsét és megbízhatóságát jelképezi. Feltételezhetjük, hogy az információs cél
mellett Kárpátalján hasonló okokból jelenik meg a globális angol a pénzváltók kirakatában.

11. fotó. Ukrán, angol és magyar feliratok egy beregszászi pénzváltóban

12. fotó. Pénzváltó Beregszász főterén, három nyelvű felirattal: ukrán, magyar és angol

A nemzetközi turisztikai iparban jól ismert Lonely Planet honlapján így reklámozza Kárpátalját mint potenciális utazási célt: „Transcarpathia (...) is the home of Ukraine's best red wines”², azaz: „Kárpátalja a legjobb ukrainai vörösborok hazája”. Nem véletlen tehát, hogy a szőlőtermő és bortermelő vidéken a turisták számára kínált szolgáltatások között megjelenik a borház, a borkóstolás is. A 13. fotó egy ilyen ukrán és angol nyelven kihelyezett reklámfeliratot mutat be. A felirat nagy valószínűséggel elsősorban nem az ukránul nem beszélő külföldiek számára készült, hanem az angol mint világnyelv presztízse miatt került a táblára.

13. fotó. Borház reklámja Beregszászban ukrán és angol nyelven

² <http://www.lonelyplanet.com/ukraine/transcarpathia/introduction> (2016.01.06.).

A turistákat célozza meg az a kiírás is, amely a 14. fotón látható. A tábla ukrán és angol nyelven kínál szálláshelyeket a Beregszászba érkezők számára. Az ukrán szövegek közé ékelte *rooms for rent* angol nyelvű szöveg funkciója valószínűleg itt sem az, hogy az információt nemzetközi nyelven is megjelenítse, hanem a nyugati színvonallal kapcsolatos asszociációkat próbálja aktivizálni.

14. fotó. Szálláshelyeket ukrán és angol nyelven hirdető plakát Beregszászban

Az angol nyelvű feliratok, kiírások beregszászi jelenlétét Hires-László Kornélia (2015) is rögzítette tanulmányában. A kutató összesen 1172 fényképet készített a város központjában, melyek közül 73 olyat talált, ahol jelen volt az angol nyelv. Ez az összes felvétel 6,2%-a; 16 felirat (az összes kiírás 1,4%-a) egynyelvű angol volt (Hires-László 2015: 167).

Az angol nemcsak a városban, hanem a környező falvakban is megjelent a nyelvi tájképben. A 15. fénykép Beregszásztól néhány kilométernyire, Jánosiban készült. A képen egy szálláshely latin betűs cégtáblája látható, és a képről az is kiderül, hogy a megnövekedett turistaforgalom a kínált szolgáltatások körét is jelentősen bővítette: itt nemcsak szállásra lehetünk, hanem akár gépkocsit is kölcsönözhetünk. Minderről ukrán és angol nyelven tájékozódhatunk. A helyi, főként magyar anyanyelvűek kevés eséllyel élnek ezzel a lehetőséggel; nem meglepő, hogy magyar nyelvű felirat nincs is a táblákon.

Az angol nyelv a kaszonyi fürdőben is megjelenik. A 16. fotón – melyet Petteri Laihonen készített – egy kizárólag angol nyelvű táblát láthatunk. Az elsősorban ukrainai vendégeket vonzó termálfürdő és szálloda területén megjelenő kiírások legnagyobb része ukrán nyelvű vagy kétnyelvű (ukrán–magyar). Az angol nyelvű felirat kevésbé funkcionális jellegű, megértését a szöveg fölött látható két piktogram segíti. Az angol nyelv megjelenése azt üzeni a kaszonyi termálfürdő vendégeinek, hogy a hely modern, globális és nyugati. A nyugati világgal asszociálódó angol nyelv azt hivatott jelképezni az ukrainai turista számára, hogy anélkül jutott el egy európai színvonalú helyre, hogy végig kellett volna járnia a schengeni vízum beszerzésének drága és időigényes útját (Laihonen–Cserniczkó, megjelenőben).

Az angol terjedését nemzetközi presztízse és gazdasági értéke mellett közvetve elősegíti az is, hogy Petro Porosenko, Ukrajna elnöke 2015. november 16-án kiadott №641/-2015. számú rendeletével 2016-ot az angol nyelv évévé nyilvánította.

15. fotó. A Jánosiban található Villa Elena nemcsak szállást kínál, hanem gépkocsi is kölcsönözhető

16. fotó. Angol egynyelvű felirat a kaszonyi termálfürdőben

2.2. Az orosz nyelv Kárpátalja magyarok lakta sávjában

Az orosz – mint az egykori Szovjetunió privilegizált nyelve – a kommunizmust építő birodalom széthullása után szinte azonnal elkezdett eltűnni az egykori szovjet érdekszférából (Pavlenko 2008: 282, L’nyavskiy-Ekelund 2016, Bányi 2017) és Kárpátaljáról is. Ám az egykor domináns orosz máig nem tűnt el teljesen a posztszovjet térségből. Muth (2015a) például rámutat arra, hogy Transznisztriaiban az orosz továbbra is a nemzetek közötti érintkezés legfőbb eszköze. Az orosz nyelv nem tűnt el Ukrajnából (Pavlenko 2012: 46–47, Bever 2015), de Kárpátaljáról, így a jelentős részben magyarok lakta vidékről sem. Beregszász nyelvi tájképét elemző tanulmányában Hires-László Kornélia (2015: 167) az összesen rögzített 1172 fotó között 27 orosz nyelvűt talált; az összes kiírás 2,3%-án volt jelen az orosz nyelv a városban, az egynyelvű orosz szövegek száma 22 (1,9%) volt.

A Beregszászban és környékén látható orosz nyelvű feliratoknak egy része minden bizonnyal még a szovjet korszakból maradt meg. Tóth Enikő (2014a: 63) a Beregszászi járás két településének nyelvi tájképét elemezve rámutat, hogy bár „A Szovjetunió már 22 éve nem létezik, de a községek utcanévtáblái még mindig csak orosz nyelvűek”. Elemzéséből az is kiderül, hogy „Az utcanévtáblákon kívül a településeken máshol is megjelennek az orosz nyelvű névtáblák, kiírások. Például a halábori kultúrház névtáblája még mindig orosz és magyar nyelvű, egy badalói épületen továbbra is látható a szovjet hadsereg emlékére felállított orosz és magyar nyelvű emléktábla. (...) A magasfeszültségre figyelmeztető táblák mindkét településen csak orosz nyelvűek” (Tóth 2014a: 62). A 17. és a 18. fotón szintén egy-egy orosz nyelvű figyelmeztető táblát láthatunk. Az első felvétel Mezőkaszonyban, a második Bányuban készült.

17. fotó. Életveszélyre orosz nyelven figyelmeztető kiírás Mezőkaszonyban

18. fotó. A bányui vasútállomás közelében oroszul figyelmeztetik a veszélyre az utasokat

Ám az orosz nyelvet máig sokan használják Ukrajnában, Kárpátalján (Besters-Dilger ed. 2009, 2014). Ezt igazolja a 19. fotó is, ahol egy óriásplakáton köszönti szeretett feleségét születésnapja alkalmából egy tehetős vállalkozó. A köszöntő szövege orosz nyelvű.

19. fotó. Orosz nyelvű nyilvános születésnapi köszöntő Beregszász központjában

A kaszonyi termálfürdő nyelvi tájképét elemző korábbi tanulmányunkban (Cserniczkó–Laihonen 2016) bemutattuk, hogy a Kárpátalja magyarok lakta részeire érkező szláv turisták jelentős része az orosz nyelvet használja. Nem véletlen tehát, hogy az orosz nyelvű feliratok ismét elkezdett megjelenni a régió nyelvi tájképében. Az orosz nyelvnek a turizmus általi (újra)megjelenése a posztszovjet térségben nem egyedi jelenség. Kutatók hasonlóról számolnak be a balti államokban (Marten et al. 2012b, Muth 2015b, Pavlenko 2015, Zabrodskaja 2016), illetve Magyarországon (Bátyi 2014). Ryazanova-Clarke (2014: 12) szerint az orosz nyelv ismét megfigyelhető terjedése Oroszországon kívül annak transznacionális gazdasági értékével magyarázható. Ukrajnában pedig – ahol az orosz nyelvnek ma is jelentős társadalmi és gazdasági szerepe van – a kutatások tanúsága szerint „csaknem minden ukránnak, aki pénzt akar keresni, tudnia kell oroszul” (Rybka 2016). Nyilván hasonlóan van ez a posztszovjet térséghez tartozó Kárpátalján is: az orosz bizonyos fokig még mindig *lingua franca* (Pavlenko 2006, 2009, 2013).

Az orosz nyelv turisztikai hasznosságát jelzi a 20a. és 20b. fénykép is. A fotó a Beregszászi Járási Állami Közigazgatási Hivatal épülete előtt készült. Az épület alagsorában működő önkiszolgáló az államnyelv (az ukrán) mellett orosz nyelven is hirdeti, hogy „gyorsan, finomat és olcsón” ebédelhet a hozzájuk betérő vendég. Az orosz nyelvű kiírás nyilvánvalóan nem az állami hivatalban dolgozó hivatalnokokat, nem is a városban élő, az ukrán és a magyar nyelvet jobban ismerőket próbálja megszólítani, hanem a Beregszászba érkező turistákat.

20a. és 20b. fotó. Ukrán, illetve hátoldalán orosz nyelvű reklámtábla a Beregszászi Járási Állami Közigazgatási Hivatal épületében működő önkiszolgáló étterem előtt

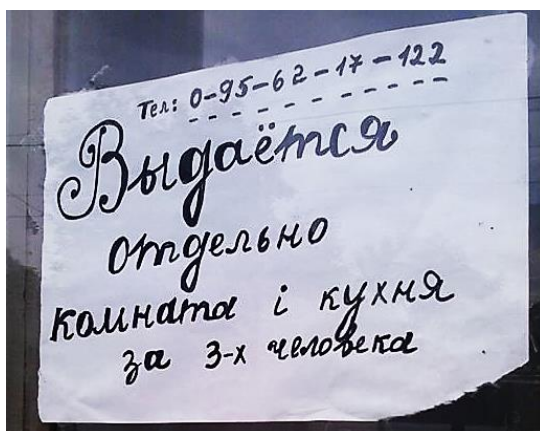
A főként oroszul (vagy ezen a nyelven is) beszélő turisták miatt az orosz nyelvű szálláshirdetések is megjelentek Kárpátalja magyarok lakta részein. Egy ilyen, orosz nyelvű hirdetést láthatunk a 21. fotón.

21. fotó. Orosz nyelvű szálláshirdetés Beregszászban

Kárpátalja magyarlakta vidékeinek nyelvi tájképet elemző tanulmányok (Csernicsekó–Laihonen 2016, Csernicsekó 2016a) rámutattak arra is, hogy a Kárpátaljára érkező szláv turisták jelentős része elsősorban az orosz nyelvet használja a helyi magyarokkal érintkezve is. „Mivel azonban az orosz nyelv használata az elmúlt negyedszázadban visszaszorult

Kárpátalján, az iskolákban sem oktatják, felnőtt egy generáció, amely nem feltétlenül ismeri a sztenderd orosz” (Cserniczkó 2016a). A 22. fotón egy olyan kiírást láthatunk, amely orosz nyelvű, ám helyesírása és megfogalmazása tekintetében egyaránt hibás. A felirat – nagy valószínűséggel magyar anyanyelvű – fogalmazója hiányos orosz nyelvismeretéről tanúskodik. A kiírás fókuszában látható „Выдаётся” magyar kontaktushatás: a magyar ‘kiadó’ tükörfordítása. Az orosz nyelvű szövegben megjelenő „и” kötőszó viszont ukrán kontaktushatás: az oroszban *i* betű nincs, van ellenben az ukránban.

22. fotó. Sajátos helyesírással kihelyezett orosz nyelvű hirdetés Beregszászban

A 23a. fotón látható orosz nyelvű kiírás szintén azt igazolja, hogy Kárpátalja magyarok lakta településein előfordul, hogy nem sztenderd orosz nyelvű kiírásokkal próbálják megszólítani az orosz nyelvű turistákat. A kiadó szállást hirdető orosz nyelvű felirat a magyar nyelv logikája alapján készült. Az „Этот дом выдается посуточно” szöveg sztenderd orosz megfelelője az „Этот дом сдается посуточно” (a *выдается* a magyar ‘kiadó’ szó tükörfordítása). Amint az a 23b. fotón látható, idővel valaki úgy korrigálta a nyelvi tájképet, hogy a sztenderd orosz szemmel nézve hibás feliratot kijavította.

Nagy valószínűséggel ezek a nem sztenderd orosz feliratok is a Blommaert (2010) által „truncated repertoire”-nak nevezett jelenséghez sorolhatók.

23a. és 23b. fotó. Magyar kontaktushatás az orosz nyelvű szövegben egy beregszászi kiadó ház ablakában, illetve a javított felirat

Az orosz nyelv tudásának hiánya vagy annak hiányos ismerete gazdasági hátrányokkal is járhat a kárpátaljai munkavállalók számára, például a szintén főként orosz ajkú vendégek által látogatott, korábban említett kaszonyi termálfürdőben (Cserniczkó–Laihonon 2016). Erről tanúskodik a 24. fotó is. A felvételen látható, hogy az ukrán és magyar nyelvű álláshirdetésben a munkavállalókkal szemben támasztott követelmények között „ukrán vagy orosz nyelvtudás” szerepel; a magyar nyelv ismerete nem elvárás.

РОБОТА **ТЕРМАЛЬНИ ВОДИ «КОСИНО»** **Munkalehetőség**

Европейський курорт шукає успішних людей! **Еurópai üdülõhely sikeres munkatársakat keres!**

Для мешканців Берегівського району є чудова новина - курорт «Термальні води «Косино» проводить набір працівників на постійну роботу. Нам потрібні молоді, активні працівники, можливо - без досвіду роботи.

Jó hír a Beregszászi járás lakosai számára: A „Kaszonyi Termálfürdõ” munkatársakat keres: állandó munkára. Fialat,aktív munkatársakat keresünk – akár tapasztalat nélkül is!

АДМІНІСТРАТОР РЕСТОРАНУ **Для новачків - навчання**

БУХГАЛТЕР **Вимоги до кандидатів:**

РЕЦЕПЦІОНІСТ **ДЛЯ ПРИБИРАЛЬНИКА ПРИМІЩЕННЯ**

- знання української або російської мови
- високий рівень комунікабельності
- стресостійкість
- приємна зовнішність
- порядність, охайність
- бажання працювати

ТОВАРОЗНАВЕЦЬ **СТЮАРД** **БАРМЕН** **КУХАР** **ПОКОВІКА**

РЕЖИМ РОБОТИ ПОЗМІННИЙ

ПРЕСТИЖ **СТАБІЛЬНІСТЬ**

Éttermi adminisztrátor **Könyvelő** **Recepciós** **Beltéri takarító** **Raktáros** **Sztyuárd** **Pultos** **Szakács** **Szobalány**

Kezdőknek - képzést biztosítunk

Követelmények:

- ukrán vagy orosz nyelvtudás
- magas szintű kommunikációs készség
- magas Stressz bírói készség
- kellemes külső megjelenés
- becsületesség
- dolgozni akarás

Munkaidő - váltakozó

Заробітна плата – 300 - 500 грн./день **Кар'єра** **Фізетіс – 300-500 gr./Nap**

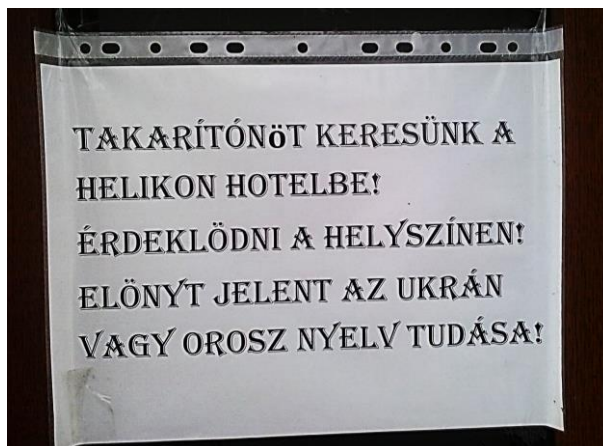
Резюме надсилати за факсом (0312) 61-63-52, на ел. адресу hr.kosino@gmail.com або звертатися на рецепцію комплексу Берегівський район, с. Косино, Урочище, 1.

WWW.KOSINO.COM.UA

Az önéletrajzokat elküldhetik faxon a (0312)61-63-52 számom, e-mailben a hr.kosino@gmail.com címre, vagy forduljanak személyesen a Termálfürdõ recepciójára. Beregszászi járás, Kaszony, Urocsásce u. 1.

24. fotó. A turisták körében népszerű kaszonyi termálfürdő kétnyelvű hirdetése

A szintén a turizmusból profitra váró Helikon Hotel magyar nyelvű álláshirdetése is az ukrán vagy orosz nyelv ismeretével rendelkezőket szólítja meg elsősorban (25. fotó). A 26. fotón pedig egy olyan orosz nyelvű álláshirdetés látható, melynek megszövegezője olyan hölgyet szeretne alkalmazni, aki beszél magyarul és oroszul is.

25. fotó. A Jánosiban található Helikon Hotel magyar nyelvű álláshirdetése

26. fotó. Orosz nyelvű hirdetés, melyen magyar és orosz nyelvtudással rendelkező munkatársat keresnek

A 27a. és 27b. fotón bemutatott álláshirdetések szintén azoknak a munkát keresőknek szólnak, akik beszélnek magyarul. Ám a követelmények mellett mindig ott szerepel más (ebben az esetben például az ukrán) nyelv ismerete is.

27a. és 27b. fotó. Ukrán és magyar nyelvű álláshirdetés Beregszász központjában; ukránul és magyarul egyaránt tudni kell

Egyik előadásában Zabrodszkaja (2016) azt mutatta be, hogyan vált a szovjet múlttól elszakadni kívánó Észtországban az orosz előbb az ellenség nyelvévé, majd a kis független balti államba érkező gazdag és sokat költő orosz turisták miatt miként jelent meg ez a nyelv a kiemelt turisztikai helyszíneken ismét a nyelvi tájképben. Azt is elmondta azonban, hogy miután Oroszország 2014 tavaszán annektálta a Krímet, az ennek következtében bevezetett gazdasági és politikai szankciók, illetve az orosz rubel jelentős gyengülése miatt az Észtországba látogató orosz turisták száma a töredékére esett vissza, az orosz ismét az észt függetlenséget fenyegető megszálló nyelve lett (Zabrodszkaja 2016). Hasonló a helyzet Kárpátalján is.

Amint a fentiekben láthattuk, az orosz nyelv annak ellenére jelen van Kárpátalja nyelvi tájképében, hogy 2014 tavasza óta Ukrajnában az orosz nyelvet egyre gyakrabban azonosítják az agresszor Oroszországgal. Az egyik legismertebb ukrán nyelvész, Larisza Maszenko (2016) például *Milyen nyelven beszél a patriotizmus?* című tanulmányában így fogalmaz: „Az orosz nyelvű patrióta, aki nem akar ukránul beszélni, a számára legkényelmesebb nyelv használatához való saját egyéni jogát védelmezi, az ukrán nyelvű hazai pedig nem csupán a szabad nyelvválasztáshoz kapcsolódó saját individuális jogát védi, hanem az egész ukrán közösség jogát a szabad népek sorában való méltó létezéshez.”

A gazdasági realitások azonban időnként felülírják, vagy legalábbis árnyalják a politikai érdekeket és a nemzeti érzelmeket. Ezt igazolja az is, hogy az angol és az orosz mellett természetesen az államnyelven, ukránul kínált szálláshely is akad bőven Kárpátalja magyarok lakta vidékein. Az ezeket reklámozó feliratok, kiírások egy része ukrán–magyar kétnyelvű, de túlnyomó többségük csak ukrán nyelven jelenik meg, például a szintén főként magyarok lakta Déda községben (28. fotó), vagy épp Nagybéányban (29. fotó).

28. fotó. Ukrán nyelven szállást kínáló kiírások Déda községben

29. fotó. Ukrán nyelven kínált kiadó szoba Nagybégányban

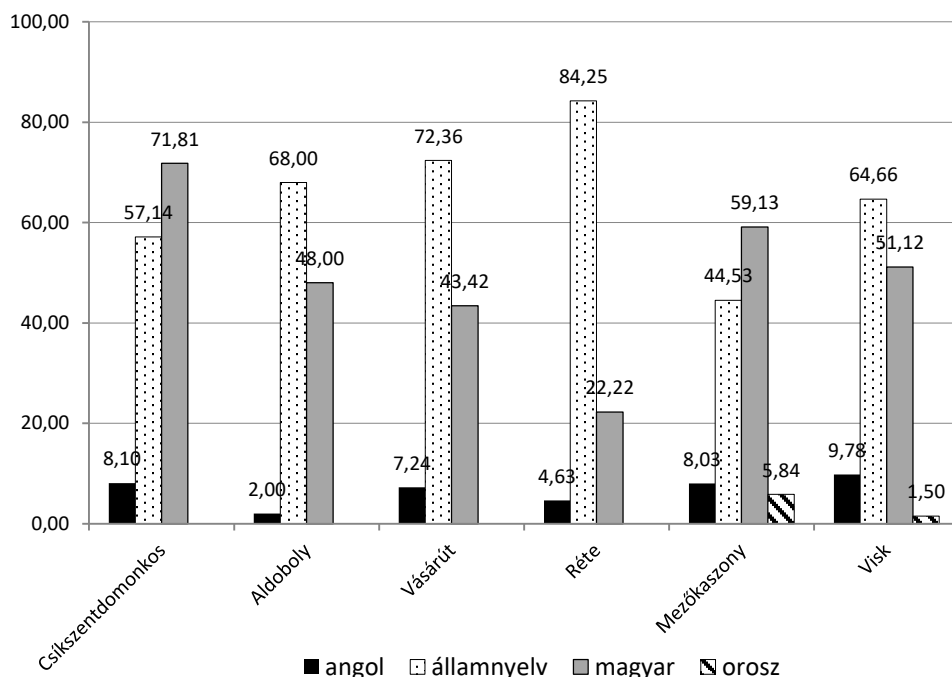
3. Kitekintés, párhuzamok

Petteri Laihonen (2013) kutatásában egy-egy olyan dél-szlovákiai (Vásárút), székelyföldi (Csíkszentdomonkos) és kárpátaljai (Mezőkaszony) falut mutat be, ahol a településen belüli szóbeli kommunikáció nyelve egyöntetűen magyar, illetve egy-egy olyan falut (Réte, Aldoboly, Visk), amit szóbeli kétnyelvűség jellemez. A hat település nyelvi tájképének összevetése alapján készült az 1. ábra. Amint láthatjuk, az abszolút magyar többségű településeken (Vásárút, Csíkszentdomonkos és Mezőkaszony) magasabb a magyar, illetve alacsonyabb az államnyelv (a szlovák, a román, illetve az ukrán) feliratok előfordulási aránya a nyelvi tájképben, mint azokon a településeken, ahol a magyarok kisebbségben vannak (Réte, Aldoboly és Visk). Az is kiderül azonban az elemzésből, hogy mind a hat kutatóponton jelen van az angol is a nyelvi tájképben. Érdekes, hogy a dél-szlovákiai és székelyföldi településekre az jellemző, hogy a lokálisan magyar többségű helységekben magasabb a globális világnyelvet is tartalmazó feliratok aránya, mint ott, ahol a magyarok kisebbségben vannak. Kárpátalján azonban Visken magasabb arányban van jelen az angol nyelv, mint Mezőkaszonyban (1. ábra).

A hat összehasonlított település közül Visken volt a legmagasabb az angol nyelv jelenlétének aránya, és Mezőkaszony is az élmezőnyben van e tekintetben. A két kárpátaljai település abban is eltér a székelyföldi és dél-szlovákiai helységektől, hogy mindkettő nyelvi tájképében jelen van az orosz nyelv is. Figyelemre méltó, hogy Mezőkaszonyban, ahol a magyar nyelv használata dominál, magasabb az orosz nyelv előfordulási aránya, mint Visken (1. ábra).

Laihonen (2013) kutatási eredményei rámutatnak arra, hogy a globális angol (és az orosz) nemcsak a városok, hanem a falvak nyelvi tájképében is jelen van. A vizsgált hat magyarok lakta településen a feliratok legalább 2%-án szerepel az angol nyelv (is).

1. ábra. Hat magyarok lakta település nyelvi tájképének összehasonlítása (%)
(Laihonen 2013 alapján)

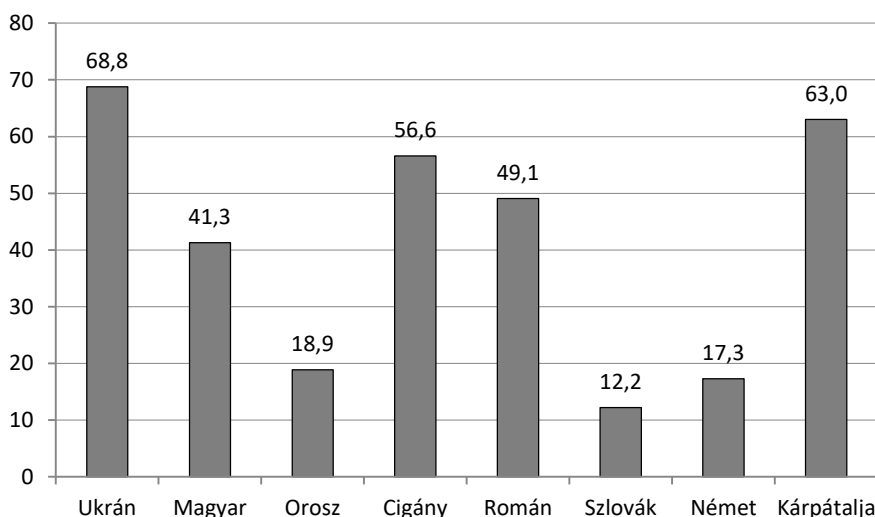
4. Társadalmi implikációk

A nyelvtudás (legyen szó akár az ukrán, akár az orosz, de különösen a globális angol nyelvről) jelentősen erősíti a kárpátaljai magyarok munkaerő-piaci pozícióit, és növeli mobilitási esélyeit, lehetőségeit. Mindez azonban fordítva is igaz: a nyelvtudás hiánya nagy mértékben megnehezíti a munkába állást, gettóba zár, csökkenti a mobilitási esélyeket és lehetőségeket.

A kárpátaljaiak és a régióban élő magyar közösség nyelvtudásáról, nyelvismeretéről több forrásból is rendelkezünk adatokkal. A 2001-es census adataiból például kiderül, hogy Kárpátalja lakosságának jelentős része csak anyanyelvén kommunikációképes. Az egynyelvűek aránya az ukrán nemzetiségűek között volt messze a legmagasabb (68,8%); a magyar nemzetiségűeknek 41,3%-a csak anyanyelvén beszélt (2. ábra).

A Kárpátalja területén (is) lebonyolított két legutóbbi census adatai szerint a kárpátaljai lakosság jelentős része nem beszélt az ukrán nyelvet, s még nagyobb volt azoknak az aránya, akik nem beszéltek oroszul, illetve magyarul (1. táblázat). A szociológiai, szociolingvisztikai kutatások adatai szerint a kárpátaljai magyarok államnyelvi és idegen nyelvi nyelvtudása alacsonyabb szintűnek bizonyult, mint a Magyarországgal szomszédos országokban élő más magyar nemzetiségek körében mért nyelvtudásszint (összefoglalóan lásd Beregszászi 2004, Cserniczkó 2013: 26–49). Mindez azt jelenti, hogy „Kárpátalján nincs közös nyelv. Egyetlen olyan nyelv sincs a régióban, melyet kortól, nemtől, iskolázottságtól, lakóhelytől, vallástól függetlenül mindenki ismer” (Cserniczkó 2013: 524, Cserniczkó–Ferenc 2014: 414–416, Cserniczkó–Laihonen 2016: 15).

2. ábra. A csak anyanyelvükön beszélők százalékos aránya Kárpátalján nemzetiségenként a 2001-es népszámlálás adatai alapján

1. táblázat. Kárpátalja lakosságának nyelvtudása az 1989-es és 2001-es népszámlálások adatai alapján (az összlakosság százalékában)

Nyelvek	Anyanyelvként beszélők		Másodnyelvként beszélők		Összesen beszélők		Nem beszélők	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001
Ukrán	78,10	81,00	3,86	1,57	81,96	82,57	18,04	17,43
Magyar	13,38	12,65	1,00	3,08	14,39	15,74	85,61	84,26
Orosz	4,99	2,90	53,79	2,62	58,78	5,52	41,22	94,48

2016 nyarán a Nemzetpolitikai Kutatóintézet, a Lehoczy Tivadar Intézet, a Momentum Doctorandusszal, az Ungvári Nemzeti Egyetem Szociológia és Szociális Munka Tanszékével, valamint a Kárpáti Közvélemény-kutató Központtal együttműködve a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont egy 1212 minta bevonásával végzett kérdőíves kutatást Kárpátalján, amely során egyebek mellett az adatközlők nyelvtudására is rákérdeztünk. A *Tandem 2016* című szociológiai kutatás kérdőívének kitöltése során arra kértük a megkérdezetteket, hogy – egy meghatározott skála szerint – becsüljék meg, milyen szinten beszélnek az egyes nyelveket. A skála a következő volt: anyanyelve (6); jól, helyesen beszél és ír (5); jól beszél, kisebb hibákkal (4); beszél, de kifejezésbeli nehézségekkel (3); érti, de nem beszél (2); nem érti és nem is beszél (1). 814 fő ukrán, 398 adatközlő pedig magyar nyelven töltötte ki a kérdőívet.

Az adatokból kiderül, hogy a minta ukrán és magyar része önbevallás szerint gyakorlatilag azonos szinten, *anyanyelvként* beszél saját nyelvét (az ukránok az ukránt, a magyarok a magyart). A kárpátaljai ukránok átlagosan az „*érti, de nem beszél*”, illetve a „*beszéli, de kifejezési nehézségekkel*” szint között ismerik a magyar nyelvet. A magyarok ukránnyelv-

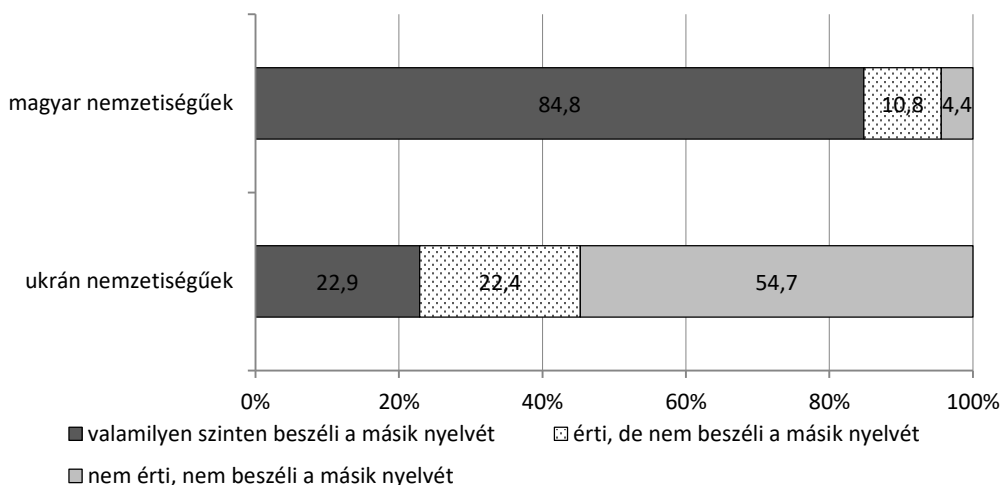
tudása ennél valamivel magasabb szintű. A megkérdezett kárpátaljai magyar minta önbevallás szerint átlagosan „jól beszél, kisebb hibákkal” az államnyelvet.

Az ukrán almintán 48,9%-a *nem ért és nem is beszél* magyarul. 19,9% azoknak az aránya, akik *értenek ugyan, ám nem beszélnek* magyarul. Az ukránul megkérdezettek közel harmada, 31,2%-a valamilyen szinten beszél a magyar nyelvet.

A magyar almintában 4,8%-os az ukrán nyelvet egyáltalán *nem értők és nem beszélők* aránya. A kérdőívet magyarul kitöltők között az Ukrajna államnyelvét *nem értők és nem beszélők*, illetve *értők, de nem beszélők* együttes aránya 16,4%; tehát a magyar almintán 83,6%-a ilyen vagy olyan szinten, de beszél ukránul.

Ha nem aszerint vizsgáljuk meg egymás nyelvének ismeretét, hogy az adatközlők milyen nyelven töltötték ki a kérdőívet, hanem annak alapján, hogy milyen nemzetiségűek, némileg más eredményeket kapunk arról, hogy mennyire ismerik a kárpátaljai ukránok a magyar, illetve a magyarok az ukrán nyelvet. A vizsgálat során magukat elsősorban ukrán nemzetiségűnek valló 721 fő közül (függetlenül attól, hogy ukrán vagy magyar nyelven töltötték ki a kérdőívet) 381-en (54,7%) *nem ért és nem beszél* magyarul. 156 ukrán nemzetiségű adatközlő (22,4%) *ért ugyan magyarul, de nem beszél* a nyelvet. 45 ukrán nemzetiségű megkérdezett (6,5%) *anyanyelvi szintű* magyar nyelvtudást jelölt a kérdőívben, 115-en pedig (16,4%) ennél alacsonyabb fokú nyelvtudást. Az ukrán nemzetiségűek körében a magyar nyelv átlagos ismeretében szintje: „*ért, de nem beszél magyarul*”. A 455, magát elsősorban magyar nemzetiségűnek valló adatközlő közül mindössze 20 fő (4,4%) válaszolta azt a kérdőív vonatkozó kérdésére, hogy *nem érti és nem is beszél* Ukrajna államnyelvét. 49 fő (10,8%) *ért ugyan ukránul, de nem tud megszólalni* ezen a nyelven. 57-en (12,6%) nyilatkoztak úgy a magyar nemzetiségűek körében, hogy *anyanyelvi szinten* ismerik az ukránt, és 328 adatközlő (72,2%) nyilatkozott ennél alacsonyabb szintű nyelvtudásról. A magukat elsősorban magyar nemzetiségűnek vallók körében az államnyelv átlagos ismeretének foka: „jól beszél, kisebb hibákkal” (3. ábra).

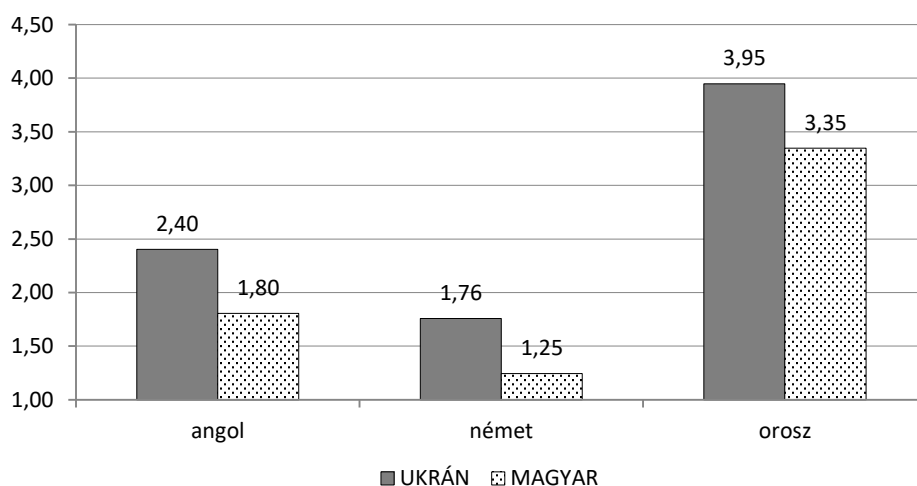
3. ábra. A magyar nyelvet beszélők/nem beszélők aránya az ukrán nemzetiségűek (N=721) körében, valamint az ukrán nyelvet beszélők/nem beszélők hányada a magyar nemzetiségűek (N=455) között (%)

Ha az Ukrajnában és Kárpátalján máig sajátos helyzetű orosz, illetve az olyan idegen nyelvek ismeretének szintjét vizsgáljuk meg, mint az angol és a német, kiderül, hogy az ukrán alminta statisztikailag szignifikánsan magasabbra értékeli ezen nyelvek ismeretét, mint a magyar alminta (4. ábra). Az idegen nyelvek (angol és német) ismeretének átlagos szintje nagyon alacsony: a kutatásunkban részt vett átlagos adatközlő „*ért, de nem beszél*” angolul és németül. A kérdőívet ukránul kitöltők között 6,2%, a magyarul válaszolóknál pedig 13,4% azoknak az aránya, akik (már) egyáltalán nem értik és nem beszélnek a volt Szovjetunió egykor kiemelt helyzetű nyelvét, az orosz. A megkérdezettek abszolút többsége (az ukránul válaszolók 84,2%-a, a kérdőívet magyarul kitöltők 71,2%-a) azonban – önbevallás szerint – rendelkezik valamilyen szintű orosz nyelvtudással.

4. ábra. Az ukrán (N=814) és a magyar (N=398) alminta idegennyelv-ismerete a Tandem 2016 c. kutatás adatai alapján

(hatfokú skálán kapott átlagok: 6: anyanyelve, 1: nem érti és nem is beszél)

Az utóbbi évek kárpátaljai oktatási eredményeinek elemzése alapján úgy tűnik, a kárpátaljaiak (függetlenül attól, hogy ukrán vagy magyar anyanyelvűek) idegennyelv-tudásának alacsony szintje a közeljövőben sem növekszik érdemben. Az Ukrajnában 2008-ban bevezetett külső független tesztelés (ZNO) adatait elemezve kiderült, hogy:

„Ha azoknak a tanulóknak az arányát vesszük figyelembe, akik nem érték el a továbbtanuláshoz minimálisan előírt 124 pontos határt, akkor azt láthatjuk, hogy 2012-ben a Kárpátalja oktatási intézményeiben végzett fiatalok minden tantárgyból lényegesen rosszabban teljesítettek, mint az országos átlag. Különösen kirívó a kárpátaljaiak leszakadása francia, német, angol, orosz és ukrán nyelvből. Egy évvel később némiképp jobbak vidékünk iskoláinak eredményei (...), a nyelvekből tett vizsgák eredményei azonban ebben az évben is jelentősen gyengébbek, mint az ukránjai átlag. A 2014-es adatokat pedig akár előrelépésként is érzékelhetnénk, (...) orosz és francia nyelvből, illetve ukrán nyelv és irodalomból azonban továbbra is jelentősen le vagyunk maradva az ukránjai átlagtól” (Cserniczkó 2015a: 16).

Ha a többnyelvű környezetben javítani szeretnénk a kárpátaljai magyarok gazdasági helyzetén, akkor a nyelvtanítás az a terület, ahová feltétlenül érdemes investálni.

5. Összefoglalás

Laitinen és Zabrodskaja (2015: 11–12) szerint a nyelvi tájkép szociolingvisztikai értelmezése tükrözi a társadalmi változásokat, és láthatóvá teszi, milyen forrásokat és hogyan használnak a közösségek a többnyelvű tér kialakítása során; szerintük a nyelvi tájkép szociolingvisztikai szemlélete jelentősen hozzájárul a globalizáció és a mobilitás folyamatának megértéséhez. Az általuk szerkesztett kötet (Laitinen–Zabrodskaja eds. 2015) tanulmányai közül több is rávilágít arra, hogy az angol terjedése a világ országainak nyelvi tájképében nem magyarázható egyszerűen a globalizációs folyamatokkal (Laitinen 2015). A szerkesztők szerint az elemzés során tekintettel kell lenni a kontextusra, a helyi hatalmi viszonyokra, a kollektív identitás lokális markereire is (Laitinen–Zabrodskaja 2015: 14).

A nyelvi tájkép elemzése, értelmezése tehát nem lehet független a kontextustól. Ha figyelembe vesszük a tágabb – társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális, történeti, nyelvpolitikai stb. – kontextust, akkor észre kell vennünk: a nyilvános tér (és részeként a nyelvi tájkép) folyamatosan átalakul, mozgásban van. Lefebvre (1991) és Trumper-Hecht (2010: 237) alapján annak a térnek az elemzése során, melyben a nyelvi tájkép megjelenik, tekintettel kell lennünk: (a) a kitalált térre (miként képzelik el és szeretnék látni a nyelvi tájkép által kitöltött teret a politikusok, technokraták, nyelvtervezők és más döntéshozók); (b) a megélt térre (hogyan látják és interpretálják a nyelvi tájképet a térben élő emberek); (c) a térbeli gyakorlatra (hogyan jelennek meg valójában a nyelvek a nyilvános térben).

Ebben az olvasatban a nyelvi tájképet meghatározzák azok a törvények, rendeletek, melyek felülről (*top-down*) szabályozzák a nyilvános tér kitöltésének kereteit. Tanulmányunkban azonban bemutattuk, hogy a nyelvi jogi szabályozás mellett a nyelvi tájképre közvetlen és lényeges befolyást gyakorolnak a gazdasági folyamatok is.

Bever (2010: 214) szerint a nyelvi tájképre egyszerre hatnak az egymással gyakran ellentétes irányú folyamatok. Kutatásai alapján bemutatta, hogy Kelet-Ukrajna városaiban a nyelvi tájképet egyidejűleg befolyásolja a globalizáció, a központi nyelvpolitika, valamint a nyelvek egymáshoz viszonyított lokális helyzete és gazdasági presztízse.

Da Silva és Heller (2009) a nyelvpolitikát olyan diskurzív folyamatként írják le, amely a politikai és gazdasági tendenciákban gyökerezik, ezektől nem függetleníthető (Kontra 2010: 157). Ehhez az elmélethez kapcsolódva bemutattuk, hogy egy nemzeti kisebbség – reagálva a gazdasági környezetben bekövetkezett változásokra, és részben felülírva saját nacionalizmusát – lakóterületének nyelvi tájképét „önként és *dalolva*” más nyelvű feliratok kihelyezésével is alakíthatja. Ennek következtében csökken a kisebbségi (a magyar), és nő a más nyelvű (angol, orosz) feliratok aránya; a nemzeti érzelmek és nacionalizmus fölött diadalmaskodik a gazdasági érdek. Így lesz egyre több angol és orosz nyelvű felirat Kárpátalja magyarok lakta részein. A turizmus, illetve a turisták, valamint a globális gazdaság és a piaci viszonyok ily módon válnak közvetve a nyelvi tájkép formálójává, alakítóivá Kárpátalján is (Kallen 2009: 274).

Láthattuk azonban, hogy a kárpátaljai magyarok hiányos ukrán, orosz és angol nyelvi ismeretei megnehezítik azt, hogy a közösség könnyen profitáljon Kárpátalja gazdasági, turisztikai felértékelődéséből. A magyar nyelvtudás nyújtotta előnyöket is csak az képes kihasználni, aki anyanyelve mellett más nyelveken is kommunikációképes, önmagában a magyar nyelvismeret nem konvertálható gazdasági erőforrássá. Ez pedig azt jelenti, hogy a

nyelvoktatás hatékonyságának növelése nélkül Kárpátalja magyar lakosságának jelentős része a turizmus és a gazdasági pezsgés előnyei helyett annak csupán hátrányait tapasztalhatja. A magyar nyelvtudás piaci értékére a közeljövőben hatással lesz az is, hogy a magyar kormány támogatásával Kárpátalján ezren vehetnek részt gyakorlatilag ingyenes magyar nyelvtanfolyamokon. A beszámolók szerint 2016 decemberében 1136 személy vehette át a magyar nyelvtanfolyam sikeres befejezéséről szóló oklevelet³, az év végén elindult újabb turnusban pedig 3,5 ezer jelentkező kezdett el magyarul tanulni Kárpátalján.⁴ A kárpátaljai szlávok körében tehát fokozatosan nő a magyarul is beszélők száma, önmagában a magyar nyelv ismerete még kevésbé jelent majd előnyt, ha nem társul hozzá más nyelvek ismerete. A magyar egynyelvűség sokkal inkább hátrányt jelent.

A 30. fotó a lehetséges hátrányok egyikére világít rá. A Beregszász turisták által kedvelt központi termálfürdőjéhez közel, néhány hotel és motel, valamint magánházaknál kiadó szálláshely szomszédságában élők egy része zaklatásként, eddigi nyugodt életmódjuk felborításaként élék meg a forgalom, a zaj növekedését. A 30. fotón a közvetlenül a kapucsengó alá kihelyezett orosz nyelvű felirat így szól: „Itt NINCS kiadó szoba. Kérjük, ne zavarjanak”. Ám azt is láthatjuk, hogy még a negatív hatásoktól való védekezéshez is szükséges más nyelvek ismerete: kizárólag magyarul hiába írná ki bárki ezt a szöveget, nem sok hatása volna.

30. fotó. A felirat kihelyezője valószínűleg nem lelkesedik a Beregszászba érkező turistákért

³ <http://kmf.uz.ua/hu/oklevelatado-unnepessgell-zartak-az-elso-magyar nyelv-tanfolyam-kurzusait/> (2017.01.06.).

⁴ <http://kmf.uz.ua/hu/tobb-mint-harom-ezren-tanulnak-decembertol-magyar-nyelven/> (2017.01.06.).

Irodalom

- Backhaus, Peter 2006. Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape. *International Journal of Multilingualism* 3(1): 52–66.
- Bartha Csilla – Laihonen, Petteri – Szabó Tamás Péter 2015. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről. In: Kozmács István szerk. *Kétnyelvűségi szöveggyűjtemény*. Nyitra: Nyitra Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, 213–227.
- Bátyi Szilvia 2014. Hévíz: nyelvi tájkép orosz ecsettel. *Alkalmazott Nyelvtudomány* XIV(1–2): 21–34.
- Bátyi Szilvia 2017. The Impact of Attitudes on Language Retention of Russian as a Foreign Language in Hungary: Some Lessons to be Learnt from Attrition Studies. In: Simone E. Pfenninger – Judit Navracsics eds. *Future Research Directions for Applied Linguistics*. Bristol–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters, 265–285.
- Ben-Rafael, E., E. Shohamy, M. H. Amara & N. Trumper-Hecht 2006. Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel. In: D. Gorter ed. *Linguistic landscape: A new approach to multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters, 7–30.
- Beregszászi Anikó 2004. Idegennyelv-oktatásunk gondjairól és feladatairól szociolingvisztikai nézőpontból. In: Huszti Ilona szerk. *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben*. Ungvár: Poli-Print – Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 10–20.
- Beregszászi Anikó 2005. „Csata” a szimbolikus térért, avagy a látható/láthatatlan anyanyelv. In: Beregszászi Anikó és Papp Richárd (szerk.) *Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok*. Budapest–Beregszász: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 158–163.
- Berghauer Sándor 2012. *A turizmus mint kitörési pont Kárpátalján (?)*. Doktori értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Besters-Dilger, Juliane ed. 2009. *Language policy and language situation in Ukraine: Analysis and recommendations*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Bever, Olga 2010. *Linguistic Landscapes of Post-Soviet Ukraine: Multilingualism and Language Policy in Outdoor Media and Advertising*. Tucson: University of Arizona.
- Bever, Olga 2015. Linguistic landscapes as multimodal and multilingual phenomena. In: M. Laitinen – A. Zabrodszkaja eds. *Dimensions of Sociolinguistics Landscapes in Europe. Materials and Methodological Solutions*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 233–261.
- Bilaniuk, Laada 2005. *Contested tongues: Language politics and cultural correction in Ukraine*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Bilaniuk, Laada – Melnyk, Svitlana 2008. A tense and shifting balance: Bilingualism and education in Ukraine. *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 11(3–4): 340–372.
- Blackwood, Robert – Tufi, Stefania 2012. Policies vs Non-Policies: Analysing Regional Languages and the National Standard in the Linguistic Landscape of French and Italian Mediterranean Cities. In: D. Gorter, Heiko F. M. & L. Van Mensel eds. *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 109–126.
- Blommaert, Jan 2006. Language Policy and National Identity. In: Thomas Ricento ed. *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd, 238–254.
- Blommaert, Jan 2010. *The Sociolinguistics of Globalization*. New York: Cambridge University Press.
- Cserniczkó István – Ferenc Viktória 2014. Hegemonic, regional, minority and language policy in Subcarpathia: a historical overview and the present-day situation. *Nationalities Papers* Vol. 42/3 (2014): 399–425.
- Cserniczkó István & Laihonen, Petteri 2016. Hybrid practices meet nation-state language policies: Transcarpathia in the twentieth century and today. *Multilingua* 35(1): 1–30.
- Cserniczkó István 2013. *Államok, nyelvek államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest: Gondolat Kiadó.

- Cserniczkó István 2014a. Szeparatizmus vagy valami más? A kárpátaljai szláv regionális nyelvvaltozatok gazdasági értéke. *Kisebbségkutatás* 23(3): 99–114.
- Cserniczkó István 2014b. Мовна політика і мовний ландшафт сучасного Закарпаття в історичному плані (1900–1944 pp.). In: Bárány Erzsébet – Cserniczkó István szerk. *Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність. Матеріали міжнародної наукової конференції / Az ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok múltja és jelene. Nemzetközi tudományos konferencia előadásai.* Ungvár: Видавництво В. Падяка, 48–66.
- Cserniczkó István 2015a. A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás színvonaláról. In: Márku Anita – Hires-László Kornélia szerk. *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép.* Ungvár: Autdor Shark, 13–26.
- Cserniczkó István 2015b. Nyelvek vetélkedése a nyelvi tájképben: kárpátaljai példa. *Alkalmazott Nyelvtudomány* XV(1–2): 71–84.
- Cserniczkó István 2016a. A dinamikusan változó nyelvi tájkép: Kárpátalja példája. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények* III/3: 91–105.
- Cserniczkó István 2016b. A változás megragadása a nyelvi tájképben: Kárpátalja példája. *Magyar Nyelv* 112/1: 50–62.
- Da Silva, Emanuel & Heller, Monica 2009. From protector to producer: The role of the State in the discursive shift from minority rights to economic development. *Language Policy* 8: 95–116.
- Dal Negro, Silvia 2009. Local policy modeling the linguistic landscape. In: Elana Shohamy – Durk Gorter eds. *Linguistic landscape. Expanding the scenery.* New York & London: Routledge, 206–218.
- Fedinec Csilla – Cserniczkó István 2016. Az Ukrajnából száműzött Lenin. Európai út a kommunizmus öröksége nélkül? *Regio* 24/1: 73–124.
- Feischmidt, Margit 2008. The Hungarian Transylvania: Symbolic Reconstruction of Lost Territories. *Hungarian Studies* 22(1–2): 119–133.
- Gorter, Durk., Heiko. F. Marten & Luk Van Mensel eds. 2012. *Minority Languages in the Linguistic Landscape.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Heller, Monica 2010. The Commodification of Language. *Annual Review of Anthropology* 39: 101–114.
- Heller, Monica, Pujolar, Joan & Duchêne, Alexandre 2014. Linguistic commodification in tourism. *Journal of Sociolinguistics* 18(4): 539–566.
- Heltai Borbála Éva 2014. Többynyelvűség, turizmus, új migráció és gazdaság: Átalakuló interetnikus kapcsolatok és a többynyelvűség új formái egy németek, finnek, magyarok és cigányok lakta településen. In: *Így kutattunk mi! Tanulmánykötet II.* Budapest: Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal, 9–20.
- Hires-László Kornélia 2015. Nyelvi tájkép és etnicitás Beregszászon. In: Márku Anita – Hires-László Kornélia szerk. *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép: Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból.* Ungvár: Autdor-Shark, 160–185.
- Hornberger, Nancy 2003. English in the global ecology of languages: The value of multilingualism. *BESIG Business Issues* 2: 2–6.
- House, Juliane (2003). English as a lingua franca: A threat to multilingualism? *Journal of Sociolinguistics* 7(4): 556–578.
- Kallen, Jeffrey 2009. Tourism and representation in the Irish linguistic landscape. In: Elana Shohamy & Durk Gorter eds. *Linguistic landscape: Expanding the scenery.* London: Routledge, 270–283.
- Karmacs Zoltán 2014a. Település- és utcanevek Kárpátalja magyarlakta településein. In: Beregszászi Anikó – Hires-László Kornélia szerk. *Meszelt falakon túl: Születésnap kiadvány a Kótyuk István tiszteletére.* Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 87–98.
- Karmacs Zoltán 2014b. Vizuális kétnyelvűség: az új nyelvtörvény adta lehetőségek. In: Bárány Erzsébet, Cserniczkó István szerk. *Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучас-*

- ність. Матеріали міжнародної наукової конференції / Az ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok múltja és jelene. Nemzetközi tudományos konferencia előadásai.* Ungvár: Видавництво В. Падяка, 120–131.
- Karmacsí Zoltán 2017. A nyelvi tájkép változásának egy aspektusa. In: Márku Anita és Tóth Enikő szerk. *Többsnyelvűség, regionalitás, nyelvoktatás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III.* Ungvár: „RIK-U”, 54–60.
- Kontra Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet.* Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Kroskriety, Paul 2000. Regimenting language. In: Paul Kroskriety (ed.) *Regimes of Language: Ideologies, Politics and Identities.* Santa Fe: School of American Research Advanced Seminar Series, 1–34.
- Laihonen, Petteri 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 3: 27–49.
- Laihonen, Petteri 2013. *Nyelvi tájkép dél-szlovákiai, székelyföldi és kárpátaljai falvakban: a nyelvi helyzetképek kiegészítése és a kódválasztás vizsgálata.* Előadás a *Nyelvi tájkép elmélete és gyakorlata* című konferencián Budapesten, 2013. május 23-án.
- Laihonen, Petteri – Cserniczkó, István, megjelenőben. Language ideologies in south-western Ukraine: linguascaping a Transcarpathian spa.
- Laitinen, Mikko 2015. English on the move: What’s beyond modernity and internationalism? In: Mikko Laitinen – Anastassia Zabrodskaja eds. *Dimensions of Sociolinguistics Landscapes in Europe. Materials and Methodological Solutions.* Frankfurt am Main: Peter Lang, 105–124.
- Laitinen, Mikko – Zabrodskaja, Anastassia 2015. Dimensions and dynamics of sociolinguistic landscapes in Europe. In: Mikko Laitinen – Anastassia Zabrodskaja eds. *Dimensions of Sociolinguistics Landscapes in Europe. Materials and Methodological Solutions.* Frankfurt am Main: Peter Lang, 11–25.
- Laitinen, Mikko – Zabrodskaja, Anastassia eds. 2015. *Dimensions of Sociolinguistics Landscapes in Europe. Materials and Methodological Solutions.* Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Leeman, Jennifer, & Modan, Gabriella 2009. Commodified language in Chinatown: A contextualized approach to linguistic landscape. *Journal of Sociolinguistics* 13, 332–362.
- Lefebvre, Henri 1991. *The production of space.* Oxford: Blackwell.
- L’nyavskiy-Ekelund, Svetlana 2016. *Ukrainian Language Policy: The Status of Russian in English Language Medium Ukrainian and Russian Newspapers and in the Linguistic Landscape of Four Regions.* Master's Thesis. Lund: Lund University.
- Marten, F. Heiko, Van Mensel, Luk & Gorter, Durk 2012a. Studying Minority Languages in the Linguistic Landscape. In: D. Gorter, Heiko F. Marten, Luk Van Mensel eds. *Minority Languages in the Linguistic Landscape.* Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–15.
- Marten, H. F., S. Lazdiņa, S. Pošeiko & S. Murinska 2012b. Between Old and New Killer Languages? Linguistic Transformation, Linguae Francae and Languages of Tourism in the Baltic States. In: C. Hélot, M. Barni, R. Janssens & C. Bagna eds. *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change.* Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, 289–308.
- Maszenko, Larysa 2016. Якою мовою говорити патріотизм? *Портал мовної політики* 2016.11.1. [<http://language-policy.info/2016/11/yakoyu-movoyu-hovoryt-patriotyzm/>]
- Muth, Sebastian 2015a. ‘Ruralscapes’ in post-Soviet Transnistria: Ideology and language use on the fringes of a contested space. In: Mikko Laitinen – Anastassia Zabrodskaja eds. *Dimensions of Sociolinguistics Landscapes in Europe. Materials and Methodological Solutions.* Frankfurt am Main: Peter Lang, 199–231.
- Muth, Sebastian 2015b. Russian as a commodity: medical tourism and the healthcare industry in post-Soviet Lithuania. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism.* Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.1080/13670050.2015.1115002>.

- Oliynuk, O. (Олійник, О.) 2013. Особливості співіснування та взаємодії мов у мовному ландшафті міста (на матеріалі знаків Києва). *Філологічні науки* 1: 223–227.
- Pavlenko, Aneta 2006. Russian as a lingua franca. *Annual Review of Applied Linguistics* 26: 78–99.
- Pavlenko, Aneta 2008. Multilingualism in Post-Soviet Countries: Language Revival, Language Removal, and Sociolinguistic Theory. *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 11(3–4): 275–314.
- Pavlenko, Aneta 2009. Language Conflict in Post-Soviet Linguistic Landscapes. *Journal of Slavic Linguistics* 17(1–2): 247–274.
- Pavlenko, Aneta 2012. Transgression as the Norm: Russian in Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine. In: D. Gorter, H. F. Marten, L. Van Mensel eds. *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 36–56.
- Pavlenko, Aneta 2013. Multilingualism in Post-Soviet successor states. *Language and Linguistics Compass* 7(4): 262–271.
- Pavlenko, Aneta 2015. Russian-friendly: how Russian became a commodity in Europe and beyond. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1080/13670050.2015.1115001>.
- Pavlenko, Aneta 2017. Russian-friendly: How Russian became a commodity in Europe and beyond. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 2017, issue 4. DOI: 10.1080/13670050.2015.1115001.
- Rada 2015. *Zakarpattia Region*. Ukraine Today: Catalog of leading enterprises of Ukraine. [www.rada.com.ua/eng/RegionsPotential/Zakarpattia]
- Reershemius, Gertrud 2011. Reconstructing the past? Low German and the creating of regional identity in public language display. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 32(1): 33–54.
- Ryazanova-Clarke, Lara 2014. Introduction: The Russian Language, Challenged by Globalisation. In: Lara Ryazanova-Clarke ed. *The Russian Language outside the Nation*. Edinburgh, UK: Edinburgh University Press, 1–32.
- Рубка, А. (Рибка А.) 2016. Українська мова й комерція: несумірність чи перспектива. *Портал мовної політики* 2016.03.28. [<http://language-policy.info/2016/03/ukrajinska-mova-j-komertsiya-nesumirnist-chy-perspektyva/>].
- Shohamy, Elana 2006. *Language policy: Hidden agendas and new approaches*. London: Routledge.
- Shohamy, Elana 2015. LL research as expanding language and language policy. *Linguistic Landscape* 1(1/2): 152–171. doi 10.1075/ll.1.1/2.09sho.
- Shohamy, Elana & Waksman, Snoshi 2009. Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education. In: Elana Shohamy & Durk Gorter (eds.) *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York–London: Routledge, 131–331.
- Spolsky, Bernard 2004. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spolsky, Bernard 2009. *Language management*. Cambridge: CUP. DOI: 10.1017/CBO9780511626470.
- Thurlow, C. & Jaworski, A. 2010. *Tourism Discourse: Language and Global Mobility*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Tóth Enikő 2014a. A magyar nyelv megjelenése Badaló és Halábor nyelvi tájképében. *Limes – 2014. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve, I. évfolyam*. Ungvár: V. Pagyak Kiadója, 57–64.
- Tóth Enikő 2014b. Mezőgecse község nyelvi tájképe: szociolingvisztikai elemzés. In: *Студії з філології та журналістики. Випуск 2*. Ужгород: Видавництво ФОП Бреза, 410–412.
- Trumper-Hecht, N. 2010. Linguistic Landscape in Mixed Cities in Israel from the Perspective of ‘Walkers’: The Case of Arabic. In E. Shohamy, E. Ben-Rafael, & M. Barni eds. *Linguistic landscape in the city*. Clevedon: Multilingual Matters.

Vigers, D. 2013. Signs of absence: language and memory in the linguistic landscape of Brittany. *International Journal of the Sociology of Language* 223: 171–187.

Zabrodszkaja, Anastassia 2016. *Impact of recent economic and political crises on Estonian language policy*. Előadás a *The „Crisis” crisis in language policy: A critical look into construction of crisis as a language policy tool* című nemzetközi konferencián 2016. november 28–29-én a finnországi Jyväskyläben.

A kötet szerzői

Bárány Erzsébet, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
Nyíregyházi Egyetem Kelet- és Közép-európai Kutatóközpont

Cserniczkó István, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
Pannon Egyetem, Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

Dudics Lakatos Katalin, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék

Gazdag Vilmos

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, doktorjelölt

Hires-László Kornélia

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola, doktorjelölt

Huszi Ilona, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék

Karmacsi Zoltán, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

Lechner Ilona

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

Lengyel Zsolt, CSC, professor emeritus

Pannon Egyetem, Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

Márku Anita, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

Máté Réka

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
Pannon Egyetem, Többszervezési Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

Pilipenko, Gleb, PhD

Orosz Nemzeti Tudományos Akadémia, Szlavisztika Intézet

Szakál Imre, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

Tóth Enikő

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

Tóth Mihály, CSc

Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia, Koreckij Állam- és Jogtudományi Intézete

Б-13 *Багатомовність, регіоналізм, викладання мов. III. Збірник статей дослідників науково-дослідного центру ім. А. Годинки* / Ред. Марку Аніта, Товт Еніке. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. – 236 с.

ISBN 978-617-7404-27-8

Збірник наукових праць презентує результати досліджень, які проводять співробітники науково-дослідного центру ім. Антонія Годинки. У виданні представлено також наукові статті тих дослідників і викладачів кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II, які тісно співпрацюють з науково-дослідним центром і здійснюють філологічні дослідження саме на території Закарпаття.

Цей збірник став третім томом серії *Збірник статей дослідників науково-дослідного центру ім. А. Годинки*, який вперше був виданий 2015 року.

В основі наукових публікацій лежить принцип єдності багатомовності, регіоналізму та викладання мов: дослідження спрямовані на одержання вичерпних відповідей на питання стосовно використання мов, ідентичності, освіти, викладання мов, мовних прав, історії становлення мовного колориту на Закарпатті та його перспектив.

ББК: 81.1
УДК: 81'27

Наукове видання

БАГАТОМОВНІСТЬ, РЕГІОНАЛІЗМ, ВИКЛАДАННЯ МОВ

III. Збірник статей дослідників науково-дослідного центру ім. А. Годинки

Редактори: Марку Аніта, Товт Еніке

Здано до складання: 10.12.2017. Підписано до друку 28.02.2017.
Папір офсетний. Формат видання 70х100/16. Умов. друк. арк. 19.
Зам. 120.

Видавництво: ТОВ «РІК-У», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року

Друкарня: пп Лац Ч. С. м. Берегово, пл. Кошута, 4.